

בגד החייב בציצית

הקדמה:

ה'בגד הלאומי' שקבע לנו הקב"ה, הוא הטלית בעלת ארבע הכנפות והציציות. מצוות זו של הציצית מעלתה גדולה ושקולה היא כנגד כל המצוות, ובהיותנו מעוטפים בה בכל עת, משפעת היא עלינו שפע קדושה, ומעוררת אותנו לשמירת כל התורה כולה.

שאלה: האם חייל רשאי ללבוש 'גופיית ציצית' העשויה מחומר סנטי קליל?

א. מקור הדין

במדבר פרק טו פסוקים לז, לח:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל־כַּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֵרֹתָם וְנָתַנּוּ עַל־צִיצִית הַכָּנָף פֶּתִיל תְּכֵלֶת:

ב. טעם מצוות ציצית

במדבר פרק טו פסוקים לט, מ:

וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת ה' וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תִתְּלוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹת ה' וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:

ספר החינוך פרשת שלח מצוה שפו:

שורש המצוה נגלה בכתוב, שהיא למען נזכור כל מצוות השם תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזכרון, כמו נושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בו תמיד ועיניו ולבו עליו כל היום, וזהו שנאמר בו בכתוב [במדבר ט"ו, ל"ט], וזכרתם את כל מצוה ה'.

ג. חומר הבגד החייב בציצית

תלמוד בבלי מנחות דף לט עמוד ב:

תא שמע, דאמר רחבה אמר רב יהודה... חוטי צמר ופשתים פטורין בכל מקום (מקיימים בהם מצוות ציצית בכל סוג של בגד) ואפילו בשיראין (בגד של משי). ופליגא (וחולק על) דרב נחמן, דאמר רב נחמן: השיראין פטורין מן הציצית. איתיביה (הקשה) רבא לרב נחמן: השיראין, והכלך, והסריקין (סוגים שונים של משי) - כולן חייבין בציצית! (תירץ רב נחמן) מדרבנן.

❖ האם בגד משי חייב בציצית? דיין, מהם דעות האמוראים בזה?

הראשונים נחלקו האם לפסוק כרב נחמן או כרבא, הרמב"ם פסק כדעת רב נחמן:

רמב"ם הלכות ציצית פרק ג הלכה ב:

אבל טלית של שאר מינין, כגון בגדי משי, ובגדי צמר גפן, ובגדי צמר גמלים, וצמר ארנבים, ונוצה של עזים וכיוצא בהן, אין חייבין במצוות ציצית אלא מדברי חכמים כדי להזהר במצוות ציצית... שכל הבגדים האמורים בתורה סתם, אינם אלא צמר (רחלים) ופשתים בלבד.

אמנם, הרא"ש פסק כרבא:

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות ציצית סימן יח:

ורבנו תם פסק דהלכתא כרבא, דהוא בתרא, וכן פסק רש"י ז"ל בתשובה... וכן יראה דהלכה כרבא, ותימה הוא למה פסק הרב אלפס ז"ל כרב נחמן, כיון דרבים פליגי עליה - רב יהודה, ורחבה ורבא.

הבית יוסף פסק כרמב"ם, וכן כתב בשולחן ערוך:

בית יוסף אורח חיים סימן ט סעיף א:

ומכל מקום, כיון דהרב רבי יצחק אלפסי והרמב"ם קיימי בחד שיטתא הכי נקטינן.

שולחן ערוך אורח חיים סימן ט סעיף א:

אין חייב בציצית מן התורה, אלא בגד פשתים או של צמר רחלים, אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן.

אמנם, הרמ"א חלק על פסיקתו של הבית יוסף, וכן כתב בהגהותיו על השולחן ערוך:

דרכי משה הקצר על הבית יוסף אות א:

ואין דבריו נראין, אלא נראה לפסוק כדברי התוספות, מאחר שרבינו (הטור) והפוסקים האחרונים הסכימו עמהם.

הגהת הרמ"א על השולחן ערוך הנ"ל:

ויש אומרים, דכולהו חייבין מדאורייתא, והכי הלכתא.

❖ מהו טעמם של הרמב"ם והרי"ף שפסקו כרב נחמן? ומדוע הכריע כמותם השולחן ערוך?

מהו טעמם של רש"י ור"ת שפסקו כרבא? ומדוע הכריע הרמ"א כמותם?

❖ מה הנפקא מינה האם כל בגד חייב בציצית מדאורייתא או שישנם בגדים שחייבם מדרבנן?

המשנה ברורה העיר על דברי הרמ"א:

משנה ברורה סימן ט ס"ק ה:

והכי הלכתא - וירא שמים יחמיר על עצמו לחוש לדעה הראשונה ויעשה טלית של צמר, כדי שיתחייב בציצית מן התורה לכולי עלמא.

ד. דין בגד העשוי מניילון

אף הפוסקים שהחמירו בבגד שאינו מצמר או פשתים שחיובו מהתורה, הסכימו שבגד העשוי מעור אינו חייב כלל בציצית ואפילו מדרבנן:

לבוש אורח חיים סימן י סעיף ד:

אין חייב בציצית אלא דבר הנקרא בגד, דכתיב [במדבר טו, לח] 'ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם', ובגד הוא כל דבר הנארג באריגה וניעשה בגד, לאפוקי מלבוש של עור שאינו נקרא בגד, ואינו חייב בציצית (אפילו מדרבנן) אפילו יש לו ארבע כנפות.

מקור דברי הלבוש בגמרא במנחות:

תלמוד בבלי מנחות דף מ עמוד ב:

ואמר רבא: הא מילתא אמרי, ואיתמר במערבא משמיה דרבי זירא כוותי: היא (הטלית) של בגד וכנפיה של עור - חייבת (בציצית), היא של עור וכנפיה של בגד - פטורה, מאי טעמא? עיקר בגד בעינו.

❖ כיצד למד הלבוש את דבריו מן הגמרא?

הפוסקים נחלקו מה הטעם שבגד עור פטור מציצית, ומתוך כך חלקו בדינו של בגד העשוי מניילון (שמקורו מן הנפט):

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן ט:

וראיתי בלבוש שכתב... הנה דעת שפתיו ברור מללו, שטעם הפטור במלבוש של עור הוא משום שאינו נארג, וכלל הוא לעניין ציצית שכל שאינו מעשה ארג אינו בכלל בגד ואינו חייב בציצית... ולענין שאילתנו, הנה בניילון יש שני מינים, יש מין ניילון העשוי כולו חתיכה אחת ולא מחוטים ואינו מעשה ארג, ובטלית ממין זה לדעת הלבוש הואיל ולא נארג אין עליו שם בגד להתחייב בציצית. אולם יש גם ניילון העשוי מחוטי ניילון והוא מעשה ארג, וטלית ממין זה ודאי שהוא נכלל בכלל בגד וחייב בציצית.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

בעלת חמש שיש בכלל חמש ארבע, ומוציא אני בעלת שלש שאין בכלל שלש ארבע.

הבית יוסף דן בדינו של בגד בעל ארבע כנפות שאינו פתוח לכל אורכו, האם הוא חייב בציצית:

בית יוסף יוסף אורח חיים סימן י סעיף ז:

ובספר כפתור ופרח פרק ס' כתוב כלשון הזה, כתב רבי מאיר מרוטנבורק שהבגדים **שפתוחים מעט** מלמטה בארבע כנפות שאין חייבים בציצית דבית גופא אזלינן עכ"ל, משמע שכל שאין רובו סתום בגד ארבע כנפות מיקרי וחייב בציצית ולא פטר הר"מ אלא כשרובו סתום... ואם חצי הבגד סתום וחצי פתוח, נראה לי דמטילין אותו לחומרא וחייב בציצית (אבל אין מברכים עליו).

הבית יוסף הביא את דין זה להלכה בשולחן ערוך, המשנה ברורה העיר על דבריו:

משנה ברורה סימן י ס"ק כה, כת:

רובו פתוח חייב - היינו דוקא רוב מכל הבגד, ולא כמו שעושים החיטין טלית קטן שתופרין אותו מן הצדדין ומניחין בו נקב שמכניסין בו הידים ותופרין למטה מהנקב, ומניחין רוב פתוח ומודדין רק מתחת הידים, וזה טעות גמור, כי אז לא נקרא בת ארבע כנפות, וקרוב הדבר שהמברך מברך לבטלה... אלא צריך למדוד אף מה שלמעלה מן הידים, והנקב חשוב גם כן כאלו הוא סתום.

לעשותה כסתומה - ... אין לעשות בטלית קטן קרסים למטה מחציו דהוי כסתום והוא שנכפפין מאוד ראשי הקרסים לצד השני שאינו יכול להתירן אלא על ידי מעשה דבזה חשיבי חיבור גמור... אבל בלאו הכי לא חשיב חיבור על ידי זה.

- ❖ מה ההגדרות לגופייה או חולצת ציצית החייבת בציצית?
- ❖ האם גופייה או חולצת ציצית שסגר בה את החלק הפתוח עם כפתורים או רוכסן חייבת בציצית?

יש לציין, שישנם פוסקים שכתבו שאם הגופייה עשויה בד 'רשת' עד שבשרו נראה תחתיו, אינה בכלל בגד ואינה חייבת בציצית:

שו"ת להורות נתן חלק ב סימן ד:

ולדינא נלע"ד שאין לעשות טלית קטן של ניילון, ומכל שכן אלו הנקובים באופן שבשרו נראה תחתיו.

- ❖ על פי מה שלמדנו בדף, אלו נקודות הלכתיות צריך לשים אליהם לב בציצית 'דרייפטי' (עשויה מבד סינטטי)? האם ציצית כזאת כשרה?
- ❖ עיין בכל סוגי הציציות שהובאו בדף זה, מה סדר העדיפויות בלבישת ציצית (הבד, שימוש וצורתו)?

ז. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המכנה':

א. אין חיוב ציצית אלא על כסות שנועדה להגן מפני הקור וכד', אך בגד עור שנועד להגנה בשעת אימונים עם כלבי תקיפה אינו בכלל זה, מה גם שבגד העשוי עור אינו מחויב בציצית.

ב. חליפות זיהוי אינם בכלל 'בגד' ופטורים מציצית אפילו כשמשמשים בהם באופן חריג לעיסוף מפני קור וכד', מה גם שלדעת רבים מהפוסקים אין חיוב הטלת ציצית בבגד ניילון שאינו עשוי דרך אריגה.

ג. 'גופיית ציצית' אם היא עשויה בד 'רשת' ובשרו נראה תחתיה, כלל לא פשוט שחל עליה שם בגד.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד בתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתביה ועריכה: רב"ט ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

אמנם, הרב משה פיינשטיין בספרו אגרות משה, חולק על מה שכתב הרב צבי פסח פרנק בספרו שו"ת הר צבי:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן א:

נשאלתי... אם יכול ללבוש בימי הקיץ החמים בגד של ד' כנפות לקיום מצות ציצית מהמינים ניילון ורייען וכדומה שנתחדשו בשנים אלו. והשבת... כי מינים אלו פטורים מציצית אף להסוברים דכל הבגדים חייבין בציצית אף משאר מינים שאינם של צמר ופשתים, והטעם דהא מודו שיש בגד שפטור מציצית כמו בגד של עור כמפורש בגמרא מנחות... ופשוט שאף אם עשה מהעור רצועות דקות כחוטין וארגם ועשה בגד, הוא בדין בגד עור שפטור מציצית... לפי שכל שהוא אינו ארוג בעצם, דהרי שייך לעשות ממנו הבגד בלא אריגה, אין לו חשיבות אריגות אף כשעשאו באופן שיצטרך לאריגה... ואם כן גם בגדים דמינים אלו דניילון... וכדומה, שגם כן אין צורך לעשותן חוטין ולארוג מהן בגד דאפשר לעשות מהן בגד בלא חוטין ואריגה, לכן אף כשעשאו חוטין וארגו לבגד אין להם חשיבות אריג... ויש לפטור מציצית אף כשעשאו באריגה וכל שכן כשעשאו בגדים בלא אריגה שפטורין מציצית.

מאידך, הילקוט יוסף חייב בציצית אף בגד ניילון שאינו ארוג:

ילקוט יוסף ציצית ותפילין סימן ט סעיף ט:

בגד של ארבע כנפות העשוי מניילון נחלקו בו האחרונים אם חייבים להטיל בו ציציות או לא, ומחמת הספק יש להטיל בו ציצית, ובפרט כשהוא עשוי בדרך של אריגה, ואין ללבוש ארבע כנפות מבגד ניילון מבלי שיטיל בהם ציצית, [נקרוב גם לודאי שאינו גרוע משאר מינים חוץ מצמר ופשתים, ובפרט כשהוא ארוג]. אך לענין ברכה אין לברך עליו, דספק ברכות להקל, ובפרט דברכות אינן מעכבות המצוה, ולכן בימות הקיץ שקשה ללבוש טלית קטן של צמר, יש להעדיף ללבוש טלית משאר מינים, ולא מבגד ניילון.

- ❖ מה הטעם שבגד עור פטור מציצית לפי כל אחת מהשיטות הנ"ל?
- ❖ האם בגד העשוי מניילון חייב בציצית? אם כן האם מברכים עליו? כיצד הדין בבגד עור השפיע על הדין של בגד העשוי מניילון?
- ❖ עיין בגמרא מנחות שהובאה בתחילת חלק ד האם ניתן ללמוד ממנה מה יהיה הדין בבגד שמעורבים בו כמה סוגי בדים כגון כותנה או צמר ופוליאסטר?

ה. דין בגד הגנה או בגד זיהוי

בית יוסף אורח חיים סימן י סעיפים יא, יב:

לא מיקרי כסות, אלא דבר שהוא דרך לבישה או עיסוף (של גופו), אבל הני סודרים שאינם אלא דרך העלאה לא...

לא מיקרי כסות אלא הבא להגין על האדם מפני החום והקור... והגלימא אין לובשין אותה להגן אלא מפני הכבוד... ואף על פי שלפעמים נהנה מחומה, כיון שתחלת עשייתה אינו להתחמם בה לא חשיב כסות ופטור.

- ❖ לפי זה, האם חליפת זיהוי זוהרת או בגד הגנה העשוי לאימונים עם כלבי תקיפה חייבים בציצית?

ו. דווקא בגד בעל ארבע כנפות חייב בציצית

תלמוד בבלי מנחות דף מג עמוד ב:

כדתניא: (גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה-לָּהּ) עַל-אַרְבַּע כְּנָפוֹת כְּסוּתָהּ, (אֲשֶׁר תִּכְסֶּה-בָּהּ) דברים כב, יב, ארבע - ולא שלש (שבגד בעל שלוש כנפות פטור מציצית); אתה אומר: ארבע ולא שלש, או אינו אלא ארבע ולא חמש? כשהוא אומר: 'אשר תכסה בה' - הרי בעלת חמש אמור, ומה אני מקיים על ארבע? ארבע ולא שלש; ומה ראית לרבות בעלת חמש ולהוציא בעלת שלש? מרבה אני

